

v Jonestownu, na ranči Wacco atd.). Je třeba však konstatovat, že není možné tyto skutečnosti vztahovat obecně na celý fenomén nové religiozity, protože jinak bychom se mohli záhy ocitnout na velmi vratké půdě tzv. antikultovních hnutí. Ty je naopak třeba podrobit kritické reflexi, což autor také důsledně činí.

V poslední, čtvrté části je fenomén nové religiozity rozebírán v kontextu zásadních proměn, kterými moderní společnost prochází. Zde v mnohém autor navazuje na některé motivy, které se objevují již v prvním oddíle. Konkrétně na souvislost mezi novými náboženskými hnutími a tzv. kontrakulturou. Soustřeďuje se však především na některé rysy kontrakultury coby reakce na globální moderní společnost. Nová náboženská hnutí jsou tak popisována z perspektivy protikladu k mnoha konstitutivním prvkům této společnosti (s. 155). Značný zájem je při tom věnován právě problému globalizace moderní společnosti. Za všemi těmito poukazy se zřetelně objevuje autorova snaha vnímat nová náboženská hnutí jako integrální součást měnící se sociokulturní reality, která má v této realitě své důležité místo, a kterou není možné pochopit a vysvětlit vně odehrávajících se proměn: „Nová náboženská hnutí jsou zřetelným produktem procesu modernizace a globalizace. Jsou důsledkem silného kontaktu mezi kulturami... nová náboženská hnutí představují partikulární sociokulturní fenomény, které směřují ke zdůraznění diferentnosti v rámci dnešní globální kultury, a tím posilují proces hledání komunikačních prostředků mezi těmito diferentnostmi.“ (s. 157).

V nastíněných souvislostech by jistě stálo za to se alespoň částečně zabývat vztahem nových náboženských hnutí k technologickým prostředkům současné moderní civilizace. Bylo by jistě zajímavé přiblížit postoj těchto náboženských skupin k novým komunikačním technologiím (např. ke globální počítačové síti), protože, jak se ukazuje v některých konkrétních případech (viz náboženská skupina Heaven's Gate), může toto propojení přinést jiné podoby mnohých jevů spojených s fenoménem nové religiozity – misie, konverze, sociální soudržnosti atd. V této souvislosti je také nutno si uvědomit, že realita nových náboženských skupin v devadesátých letech se značně liší od reality let šede-

sátých. Nová náboženská hnutí již nejsou tvořena výhradně konvertity (na což autor také upozorňuje na s. 101), ale také členy, kteří se do prostředí dané náboženské skupiny již narodili. Zároveň prošla četná hnutí jistým procesem socializace, který vedl k jejich částečnému propojení s okolní společností, včetně přijetí mnoha struktur této společnosti. Tento posun má pak zřejmě za následek přeznačení mnoha jevů a objevení se nových skutečností. Je tedy otázkou, zda můžeme vysvětlovat současnou podobu a fungování nových náboženských hnutí pouze hledisky, která byla přínosná a relevantní v počátečních fázích existence fenoménu nové religiozity. Je proto velká škoda, že se tohoto tématu dotýká autor jen okrajově.

Recenzovaná kniha přináší velmi fundované a kriticky reflexivní uvedení do problematiky nových náboženských hnutí, které je podloženo dlouhodobou badatelskou činností autora. Výrazným kladem je i bohatá bibliografie neomezující se pouze na knižní publikace. Knihou *Nová náboženská hnutí* postoupila česká religionistika na poli výzkumu této důležité a zároveň zajímavé problematiky významně kupředu.

DAVID VÁCLAVÍK

**Helena Krmíčková,
Studie a texty k počátkům
kalicha v Čechách,
Brno: Masarykova univerzita
1997 (Spisy Filozofické fakulty
č. 310), 214 s.**

Poznání počátků kalicha se prozatím opírá o ediční práce úzce zaměřené k jednotlivým autorům. Bádání v této tematice dosud nepřineslo celkový přehled vývoje názorů na vznik utrakvismu a o látce se lze dozvědět pouze z dílčích hodnocení v rámci monografických studií. K pracím, které se počátkům kalicha věnovaly, patří především *Počátky kalicha* J. Sedláka a *Počátky kalicha v Čechách* F. M. Bartoše, nejnověji *Husitská revoluce* F. Šmahela. Spory o „sub utraque“ se rozvíjely předně v rovině literární polemiky. Helena Krmíčková pojala problém počátků

kalicha – formálně ve stopách Jana Sedláka – jednak jako badatelka v oboru církevních dějin (v části nazvané „Studie“), jednak jako editorka postavená před náročným úkol uchopit text nejen v jeho horizontální rovině, nýbrž i v rovině kontextu ostatní tvorby daného autora (v části „Texty“). Zvolená metoda umožnila prezentovat historickou skutečnost nedlouhého časového úseku let 1414-1415 prostřednictvím literárních pramenů s poukázáním na to, jak se historické události spjaté s počátkem kalicha v Čechách odrážejí v literatuře a jak zase traktátová polemika směřovala další vývoj sporu o kalich.

Nosným tématem práce je tedy požadavek kalicha. V úvodu historické studie je zařazen exkurz do vývoje postojů k počátkům kalicha s akcentem na práce F. M. Bartoše, J. Sedláka a F. Šmahela. Autorka k nim zaujímá střízlivé hodnotící stanovisko, vyzdvihující Girgensohnovu monografii o Petru z Pulky z roku 1964 (kde se mj. pojednává i o pěti teoriích vzniku kalicha v Čechách, jimž také ve své studii věnuje náležitou pozornost Krmíčková). V závěru autorka podotýká, že pro sledované období zůstávají základem práce Jana Sedláka vzhledem k chronologii utrakvismu i množství shromážděného rukopisného materiálu, a také proto, že Sedláček vůbec poprvé uceleně píše o traktátové a polemické univerzitní literatuře.

Zmíněným teoriím o vzniku kalicha věnuje autorka pět samostatných kapitol. Pomocí dokladů z dobových polemických textů – *Magna cena* Jakoubka ze Střibry, *Asserunt quidam* kazatele Havlíka, *Quia nostri temporis homines* Petra Payna a *Contra Gallum* Mikuláše z Drážďan postupně zbavuje jednotlivé teorie naděje na výlučnou platnost. In medias res vstupuje (s. 16-46) analýzou konfliktu zrodivšího se kvůli častému přijímání a posléze přijímání pod obojí způsobou. Mapuje polemiku, v jejímž průběhu vznikla stěžejní utrakvistická i protiutrakvistická díla. Snaží se vystihnout důležitý bod Jakoubkovy teologie – důslednost ve svátostném chápání eucharistie s akcentem na reálnou přítomnost Kristovu, tedy bod, v němž se Jakoubek rozešel se stanoviskem Wyclifovým. Zabývá se rovněž vztahem traktátu *Magna cena* k ostatním Jakoubkovým spisům a stanovuje jejich pravděpodobnou posloupnost. Práce s datací Jakoubkových spisů staví autorku před otáz-

ku co možná přesného datování počátků kalicha v Čechách. Dokumentováním náležitými prameny je vysloveno pravděpodobné datum konce října 1414.

Výsledky autorkina dlouhodobého bádání nad stěžejními polemickými spisy sledovaného období jsou prezentovány juxtapozicí těch úseků, které jsou nositeli postojů a argumentací účastníků sporu o kalich a vypovídají také o chronologii jeho průběhu. Jakoubek pojímá kalich jako Boží přikaz a v důsledku toho požaduje přijímání svátostné, což odmítá v polemické reakci kazatel Havlík, který věřící odkazuje k zájmu a pokorné lidské srdce. Reakcí na Havlíkovo tvrzení jsou spis Mikuláše z Drážďan a ostřeji vyznívající spis Petra Payna.

Podobně jako Jakoubkovi ze Střibry vymezuje autorka ve své studii dostatečný prostor osobnosti a dílu německého kanonisty od Černé růže Mikuláše z Drážďan, vedle Jakoubka druhému významnému účastníku sporu o kalich v Čechách. Skrze komparaci Mikulášových a Jakoubkových textů analyzuje roli mistra od Černé růže v dobovém dění, konfrontující své postoje se stanovisky Mikulášova přívržence, italského husitologa Romola Cegni, a dospívá k názoru, že Cegnova podpora Mikulášova původcovství kalicha je mylná a že počátky kalicha v Čechách nespádají do prostředí drážďanských od Černé růže před rokem 1412.

S ohledem na to, že autoři husitských traktátů byli poměrně brzy ovlivněni spisem *Regulae Veteris et Novi Testamenti* mistra Matěje z Janova, se autorka zabírá vztahem Jakoubka ze Střibry k Matějovu spisu. Na tomto místě lze položit otázku, do jaké míry mohlo být Jakoubkovo přesvědčení o nutnosti přijímat *sub utraque specie* zprostředkováno spisem Matěje z Janova a pro které argumenty se Jakoubek musel ubírat jinou cestou. Komparací náležitých úseků Janovových *Regulí* a Jakoubkova spisu *Quia heu in templis* jsou nalezeny výrazné paralely mezi oběma autory, mj. v pojetí eucharistie jako přijímání duchovního i svátostného. Textové paralely vypovídají o tom, že existuje jen málo biblických citací Jakoubkových, které nenacházíme u Matěje, avšak že některé formulace Janovových *Regulí* byly Jakoubkem do značné míry přepracovány a odrážejí vývoj Ja-

koubkových argumentací ve vztahu ke kalichu.

Nakonec tedy právě Jakoubek za Střebra, který projevil pro eucharistii hluboké přesvědčení a jehož oslovila myšlenka eucharistie jako prostředku k nápravě církve, je nejdůležitější osobností utrakvistické polemiky. Nikoli náhodou Jakoubek říká, že k boji o nezbytnost kalicha byl vyzván zjevením, které pojmenovává výrazem *revelacio*, a také poznáním, k němuž dospěl studiem. Jaký význam mělo pro Jakoubka svátostné přijímání, dokazuje autorka v závěru studie zdánlivě nepatrnou odlišností Janovova eucharistického učení od učení Jakoubkova, zdůrazňujícího tělo a krev Páně vnímatelné smysly. Svě přesvědčení mohl Jakoubek opřít o slova Pseudo-Dionysia Areopagity, který praví, že člověk pro svůj sklon k smyslovému chápání potřebuje smysly vnímatelnou svátost.

Neoddělitelnou a zásadní částí práce je edice čtyř polemických spisů, dokumentující nelehkou cestu ke kalichu. Jejich zpřístupnění tak rozšiřuje pramennou základnu pro bádání o *sub utraque* v Čechách.

PAVLÍNA PAZDEROVÁ

Paul Tillich, Lidské tázání po nepodmíněném, Praha: HTF UK 1997, 86 s.

Centrum pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě UK v Praze vydalo na sklonku roku 1997 v edici Pontes pragenses útlou knížku, uvádějící čtenáře do života a díla jednoho z nejvýznamnějších teologů a filosofů 20. století.

Kniha má tři části. Stať Gerta Hummela, současného předsedy Tillichovy společnosti, nese název „Paul Tillich (1886-1965) – Život a dílo“, Zdeněk Kučera nazval svůj příspěvek „Otázka pravdy v díle Paula Tillicha“, třetí část představují vybrané Tillichovy texty v překladu Z. Kučery a J. B. Láška, které vycházely postupně v našich teologických časopisech v polovině osmdesátých let.

Hummel představuje Tillicha jako významnou myslitelskou osobnost, vyznačující se hlubokým sociálním cítěním, osobní anga-

žovaností ve věcech týkajících se práv a důstojnosti člověka, šance a naděje na plný a šťastný život. Německá perioda Tillichoval působení a teologického myšlení (od 1. světové války do r. 1933) je zde označena termínem „apologetická teologie“. To je teologie, která dává odpovědi. Je to teologie, která neučí a nepoučuje, ale zprostředkovává spojení mezi lidským bytím a evangelijním poselstvím, mezi syrovou životní realitou a teologickou reflexí, mezi skutečnými otázkami životní situace a odpověďmi, které nabízí evangelium (s. 8-9). Zde Tillich poprvé uvedl v život krédo vlastní existence: být poutníkem a také poutem – „mostem“ mezi dějinnými epochami, mezi rozdílnými formami životní orientace, mezi intelektuály a lidmi práce, mezi křesťanstvím a politikou, teologií a kulturou, technikou a životem. Tato doba horečného teologického bádání, intelektuálního hledání a politického profilování v tzv. náboženském socialismu je přetata nástupem nacionálních socialistů k moci. Tillich je pro své názory a neohrožené jednání prvním nežidovským děkanem zbaveným svého úřadu.

Stejně jako celá řada jeho spolupracovníků z Frankfurtské univerzity (Horkheimer, Adorno či Mannheim) volí i Tillich americký exil. Pojednání o jeho americké periodě postihuje Tillichovu teologickou a učitelenskou činnost, stejně jako nové podoby jeho veřejné a politické práce. Tillichova činnost pro Hlas Ameriky, Svěpomoc pro emigranty z Německa, jeho aktivita v Radě demokratického Německa jsou opět výrazem nejen angažovanosti, ale také jeho vlastní životní a lidské orientace: být spojnicí, mostem mezi kontinenty a lidmi různých národů.

Stať Z. Kučery nás nejprve uvádí do recepce Tillichova díla v teologickém snažení Československé církve husitské, spjaté především se jménem Z. Trtíka, jenž v řadě svých studií, statí a komentářů rozvinul a analyzoval řadu korelací, styčných bodů, i základní rozdíly.

Samotná analýza hlavních teologických problematiky Paula Tillicha je založena na Tillichově formulaci: „Můj hlavním, základním teologickým problémem je vztah absolutního, jež je dáno v myšlence Boha, a relativního, jež náleží k lidské skutečnosti“ (s. 19). Studie nám zprostředkovává hlavní východiska Tillichova myšlení založená na radikálním prožitku